
5

SOSIALREPORTASJENE I DAGBLADET, VG OG BERGENS ARBEIDERBLAD

5.1 Avisene i undersøkelsen

I en forundersøkelse ble 9 aviser gjennomgått. Det var 4 Oslo-aviser, 3 Bergens-aviser og 2 større distriktsaviser fra Østlandet. Disse avisene ble gjennomgått for en måned, og alle reportasjer som omhandlet identifiserbare personer ble valgt ut. Ikke uventet skilte Dagbladet og VG seg ut med henholdsvis 17 og 12 reportasjer. Blant de øvrige avisene var det mindre variasjon (3–9 reportasjer, i gjennomsnitt ca. 5 reportasjer), og Bergens Arbeiderblad var den avis utenfor Oslo som hadde flest reportasjer (7). Av de tilsammen 65 personidentifiserende reportasjene, ble litt over 10% klassifisert som sosialreportasjer. I den undersøkte måneden var det bare Dagbladet, VG og Bergens Arbeiderblad som hadde personidentifiserende sosialreportasjer. At Bergens Arbeiderblad var representert, skyldes nok delvis tilfeldigheter: hovedundersøkelsen viste at det ikke var hver måned avisa hadde slike reportasjer. Det var delvis i tråd med forventningene at lokalavisene ikke hadde særlig hyppige innslag av slike reportasjer. Dette kan trolig forklares med at aviser som selges innenfor et oversiktlig miljø, vil være forsiktige med å bringe reportasjer som skaper sensasjoner av tvilsom eller negativ karakter om folk og institusjoner fra lokalsamfunnet. Thorbjørn Wale, tidligere redaktør av en større lokalavis, har forklart dette slik:

For en regional dagsavis som ellers prøver å skape inntrykk av å være en «nær» avis, et medlem av familien – så er intet farligere enn å lage det som smaker av sensasjon, særlig på bekostning av mennesker som hører hjemme i eget distrikt. Fremmede aviser kan gjøre så mangt, for fremmedfolk gjør nå en gang så mye rart. Man har en annen målestokk for hva medlemmer av familien og vennekretsen foretar seg – og det er denne målestokk en avis som vil være medlem av familien, må være oppmerksom på.

Fra: Dahlbak og Kleiven, 1982, s. 244.

Til hovedundersøkelsen ble Dagbladet, VG og Bergens Arbeiderblad valgt ut. Disse avisene er selvsagt ikke representative for alle norske aviser når det gjelder sosialreportasjer. De dominerende avisene på de ulike utgiverstedene vil gjerne ha

en forsiktigere linje i sine reportasjer. Det betyr at de vil være forholdsvis tilbakeholdne med å bringe sosialreportasjer som bygger på enkeltpersoner i lokalsamfunnet. Fokus for undersøkelsen var ikke sosialreportasjer generelt, men sosialreportasjer som framstiller identifiserbare enkeltpersoner. Slike reportasjer finnes som nevnt ikke i særlig grad i de fleste avisene. Men de utgjør en viktig type reportasjer som det er av betydning å studere nærmere. For denne typen reportasjer er heller ikke de tre avisene nødvendigvis helt representative. Men de er sentrale når det gjelder å fastsette yttergrensene for det som går an i slike reportasjer. Dette vil gjelde for Dagbladet og VG. Det er disse avisenes reportasjer folk flest vil forbinde med et begrep som «sosialpornografi», og det er disse avisenes reportasjer som blir debattert. Derfor er det viktig å få kartlagt disse reportasjene, hva de inneholder og den måten de brukes på. Det er viktig å finne ut hvilke sakstyper som blir presentert, hva som trekkes inn i reportasjene, hvordan informantene blir framstilt og hvordan informantene reagerer på avisenes framstilling.

De tre avisene er nokså forskjellige – og nokså like. Dagbladet har lenge vært fanget inn i en dobbeltrolle. Avisa representerer en liberal tradisjon og har lenge satset seriøst på å presentere sosiale problemer med et klart siktemål i retning av å endre skjevheter i samfunnet. Gerd Benneche er den mest typiske representant for denne tradisjonen i en lang periode til fram mot slutten av 1970-årene. Mot dette står avisas posisjon som løssalgsavis og med en bredt sammensatt leserkrets. En tilpasning til dette markedet antas å forutsette en mer sensasjonspreget journalistikk.

VG har kommet som en komet blant norske aviser etter at Schibstedgruppen overtok avisa. Den har økt opplaget fra rundt 30 000 midt i 1960-åra til 255 000 i 1983 og dermed gått forbi både Dagbladet og Aftenposten. På mange måter kan en si at avisa ikke har trukket med seg den samme tradisjonen som har ligget bak Dagbladets reportasjer, og at man mer direkte har tilpasset seg publikums ønsker.

Bergens Arbeiderblad skiller seg fra Dagbladet og VG på tre viktige områder; den er langt mindre (opplag: 15–20 000), den har en klar partipolitisk forankring, og den er i motsetning til de to andre en avis med lokal spredning. Den er heller ikke i samme grad som Dagbladet og VG en løssalgsavis, selv om også Bergens Arbeiderblad ligger langt over gjennomsnittet for norske aviser. Det er en kjent sak at Bergens Arbeiderblad lenge har hatt en presset økonomi. Den har derfor måttet kjempe hardt for å holde på, og helst også øke leserkretsen. Trass i den politiske forankringen, vil den derfor være utsatt for press i retning av å tilpasse seg publikum.

Følgende oversikt kan i stikkords form si litt om avisenes posisjon:

Det kan være rimelig å forsøke å klassifisere de tre avisene i forhold til de kategorier for avisenes målsettinger som det ble gitt en oversikt over tidligere. Uten meget klare definisjoner av kategorier og en meget detaljert empirisk undersøkelse, er det umulig å foreta en absolutt og objektiv klassifisering. På et noe løst og subjektivt grunnlag kan en imidlertid foreta en skissemessig vurdering av avisene i forhold til hverandre.

Tabell 5.1 *Kjennetegn ved Dagbladet, VG og Bergens Arbeiderblad*

	Dagbladet	VG	BA
Politisk tendens	Uoppgitt, men med liberal/radikal fortid	Uavhengig	Arbeiderpartiet
Opplag 1983	155 337	256 747	15 300
Løssalgsprosent	95%	96%	26%
Spredning	Nasjonalt, tettest i Oslo-området, men når også 7% av husstander utenfor Østlandsområdet. Aldri mest solgte avis i noen kommune.	Nasjonalt, tettest i Oslo-området, men heller ikke der mest solgte avis. Utenfor Østlandet nås 11-12% av husstander.	Lokal/regional, når rundt 10% av husstandene i Bergensområdet og en del kommuner ellers i Hordaland. Alltid i konkurranse med Bergens Tidende, som er større i alle kommuner.
Leserkretsens sammensetning			
Andel under 50 år	72%	70%	60%
Andel med lav utdanning	23%	30%	43%
Andel med inntekt under 100 000	36%	40%	52%
Politisk sammensetning av leserne			
Andel H	26%	34%	19%
Andel fra sentrumpartiene	11%	9%	12%
Andel fra sosialistiske partier	37%	31%	46%

Kilder: Aviskatalogen 1984 og Handelsområdeundersøkelsen 1980.

Med utgangspunkt i partitilknytningen til Bergens Arbeiderblad, kan det være rimelig å si at den i større grad enn de to andre avisene har en propagandistisk målsetting med sin virksomhet. Det er viktig å understreke at denne klassifikasjonen er relativ i forhold til de to andre avisene og ikke bygd på en antakelse om

absolutte skalaer som skal gjelde for alle norske aviser eller massemedicinstitusjoner.

På tilsvarende måte kan en vurdere VG. Dette er en avis som gjennom et bevisst arbeid med avisproduktet og god markedsføring har gått fra opplag på 30 000 og underskudd, til å bli Norges største avis med et opplag på 255 000 og et overskudd som betyr at det bidrar mer til Schibstedsgruppens overskudd enn Aftenposten gjør. Også med hensyn til overskudd målt i millioner kroner er den Norges største avis. En samlet vurdering antyder en avis som gjennom tilpasning til publikums ønsker har hatt stor suksess. Det er rimelig å si at publikumsmaksimering er en framtreddende målsetting i avisas virksomhet.

Endelig kan en si at Dagbladet tradisjonelt har prøvd å leve opp til ideologien om avisens sosiale ansvar. Dette er kanskje det punktet det er vanskeligst å finne belegg for nå.

5.2 De enkelte avisenes reportasjer

I foregående avsnitt ble det gitt en oversikt over hvordan de 46 reportasjene samlet framtrer for leserne. Men det viser seg å være til dels klare og systematiske forskjeller mellom de tre avisene som reportasjene er hentet fra: Dagbladet, VG og Bergens Arbeiderblad (BA). For Bergens Arbeiderblad er det så pass få reportasjer at det er vanskelig å få et korrekt bilde, mens en for Dagbladet og VG har et så stort materiale at tendensene bør være gyldige.

5.2.1 Problemområde

De tre avisene har en noe ulik profil når det gjelder temaområder.

Tabell 5.2 *Problemområde etter avis*

	Dagbladet	VG	BA	Samlet
Bolig	39%	29%	14%	30%
Trygd	11	24	14	17
Institusjon	11	14	29	15
Andre ytelser	6	14	14	11
Barnevern	28	10	14	17
Annet	6	10	14	9
Tilsammen	101%	101%	99%	99%
Antall reportasjer	18	21	7	46

Sammenlikner en Dagbladet og VG, får en klare forskjell for barnevernssaker og trygdesaker. Dagbladet tar oftere opp barnevernssaker, mens VG oftere tar opp trygdesaker. De to sakstypene der VG har en klart større andel enn Dagbladet, gjelder krav om økonomiske ytelser, mens de to sakstypene der Dagbladet kommer høgre enn VG, gjelder andre typer rettigheter. BA plasserer seg i en mellomkategori.

5.2.2 Utformingen av reportasjene

Hvordan de tre avisene prioriterer de individorienterte sosialreportasjene, kommer fram i hvilken plassering og hvilken utforming avisene gir disse reportasjene.

Tabell 5.3 *Oppslagstype etter avis*

	Dagbladet	VG	BA	Samlet
Hovedoppslag	33%	5%	43%	22%
Store oppslag	11	48	57	35
Middels oppslag	28	33	0	26
Små oppslag	28	14	0	17
Tilsammen	100%	100%	100%	100%
Antall reportasjer	18	21	7	46

Tabellen viser at Dagbladet forholdsvis ofte gir de personidentifiserende oppslagene plass som hovedoppslag. Men det er ikke grunnlag for å si at Dagbladet samlet prioriterer disse reportasjene høgre enn VG, for det er også en større del av disse sosialreportasjene som får et lite oppslag i Dagbladet. Når Bergens Arbeiderblad først bringer slike reportasjer, synes de alltid å få høy prioritet.

Gjennomsnittlig tekstprosent varierer ikke noe vesentlig mellom avisene. Bergens Arbeiderblad skiller seg ut med litt lavere tekstprosent enn de to øvrige avisene, men dette kan skyldes at en så stor del av BAs reportasjer er hovedoppslag, noe som fører til at mye plass går bort i overskrifter.

Lengden på reportasjene varierer på tvers av alle aviser mellom 16 og 86 spaltecm. VG hadde den korteste reportasjen, på 16 spaltecm, og Dagbladet den lengste med 86 cm. Gjennomsnittstallene varierte forholdsvis lite:

Tabell 5.4 *Lengden på reportasjene*

	Dagbladet	VG	BA	Samlet
Korteste	23 cm	16 cm	20 cm	16 cm
Lengste	86 cm	72 cm	65 cm	86 cm
Gjennomsnittlig lengde ..	46 cm	41 cm	40 cm	43 cm

5.2.3 Informantene

Som nevnt tidligere (se avsnitt 3.3) var det bare informasjon om 33 av informantene. Når disse skal fordeles på tre aviser, blir det vanskelig å få sikre holdepunkter. Dette gjelder særlig Bergens Arbeiderblad, der vi bare har opplysninger om 6 informanter. Likevel er enkelte tendenser så pass klare at de bør rapporteres, selv om det ikke bør legges alt for stor vekt på dem.

Det synes å være visse systematiske forskjeller i hvem som framtrer i de

forskjellige avisene. Kvinneandelen er lavere i VG enn i de to andre avisene. Når det gjelder informantenes utdanningsnivå, er det Dagbladet som skiller seg klart ut med lavest andel med høy utdanning. Når det gjelder yrkesaktivitet danner VG og Dagbladet ytterpunktene: i VG er nesten halvdel av yrkesaktive, i Dagbladet godt under en firedel. Siden disse indikatorene utgjør det meste av indeksen for ressursstyrke, og alle trekker i samme retning, er det bare rimelig å forvente at resultatet av en nøyere analyse blir at Dagbladet har de gjennomsnittlig mest ressurssvake informantene, mens VG har de mest ressurssterke.

Tabell 5.5 *Ressursstyrke etter avis*

Avis	Gjennomsnittlig ressursstyrke	Antall informanter
Dagbladet	1,4	(14)
VG	1,9	(13)
Bergens Arbeiderblad ...	1,5	(6)
Alle informanter	1,6	(33)

Avisene skiller seg også noe fra hverandre når det gjelder om informantene har tidligere erfaring med pressen.

Tabell 5.6 *Informantenes tidligere pressekontakt mot avis*

Avis	Andel av informantene med tidligere kontakt med pressen	Antall informanter
Dagbladet	43%	(14)
VG	62%	(13)
Bergens Arbeiderblad ...	67%	(6)
Alle informantene	55%	(33)

5.2.2 Framstillingen av informantene

I alle avisene er det tydeligvis et ønske om å bringe bilder og å gjøre reportasjen så personlig som mulig. Likevel er det en viss variasjon i hvor lett det er å kjenne igjen informantene.

I grad av anonymisering utgjør Bergens Arbeiderblad og VG ytterpunktene. I BA går man lenger enn i de andre to avisene når det gjelder å bevare informantenes anonymitet. En del-forklaring på dette er trolig at avisa er lokalavis, med de begrensninger dette legger på reportasjer som bringer fram negative ting om navngitte personer i lokalmiljøet. I VGs reportasje framstilles de fleste informantene med fullt navn og bilde. Av de 21 reportasjene er det bare en som er anonym. Dagbladet oppgir også fullt navn og/eller bilde i de fleste

Tabell 5.7 *Bruk av bilde og navn etter avis*

	Dagbladet	VG	BA	Samlet
Bruk av bilde				
Vanlig bilde	78%	91%	43%	78%
Anonymisert bilde	17	5	14	11
Annen illustrasjon	6	0	14	4
Ikke bilde	0	5	29	7
Til sammen	101%	101%	100%	100%
Bruk av navn				
Fullt navn	67%	95%	43%	76%
Fornavn	17	0	0	7
Anonym	17	5	57	17
Til sammen	101%	101%	100%	100%

reportasjenc, men de velger av og til en mellom-løsning med skyggebilde, fotografering bakfra, og/eller bare bruk av fornavn.

For at en reportasje skal bli hovedoppslag i Dagbladet eller VG, synes det å være en nesten ubrytelig regel at reportasjen må være ledsaget av bilde. Også store oppslag har som hovedregel bilde. I BA kan et hovedoppslag være uten bilde.

5.2.5 Argumentbruken

Avisenes måte å argumentere på varierer. Det er tidligere (se avsnitt 3.5) satt opp en liste over argumenter som ofte brukes i reportasjene, og en liste over kjennetegn som beskriver motparten (se avsnitt 3.7).

I noen av barnevernssakene i Dagbladet antydes det for eksempel at barnevernsnemnda eller sosialkontoret ønsker å straffe informantene. Her blir sosialkontoret framstilt som en etat som ikke tar hensyn til folks følelse og på egen hånd bestemmer over hodet på dem som er implisert i saken. I informantenes framstilling foretas en del avgjørelser for å straffe dem, men dette er også ett av de tilfellene der journalisten distanserer seg fra informantens saksframstilling og det heter for eksempel i en reportasje der det er påpekt klare saksbehandlerefeil at «vi har vondt for å tro at barnevernet . . . driver med systematisk maktmisbruk og paragrafrytteri».

Argumentene om at motparten ikke tar hensyn til informantene og at de er trege eller byråkratiske er utsagn som ofte finnes i VGs reportasjer. De passer svært godt inn i en generell byråkratikkritikk, som VG også ofte fremmer på andre sektorer. Et argument her er at den offentlige sektor er oppsplittet og at de enkelte instanser ikke samarbeider godt nok. Dette kan føre til dårlig samordning dersom en informants sak hører inn under mer enn en etat eller dersom det er uenighet om hvilken etat den hører inn under. Et eksempel er en sak der Rikstrykdeverket gir

en informant støtte til bilhold, mens politiet ikke gir dispensasjon fra parkeringsforskriftene.

Bildet av motparten som generelt treg og byråkratisk forekommer ikke så veldig ofte, mens derimot utsagn som karakteriserer motparten som lite opptatt av informantenes interesser er ganske vanlig. Eksempler på slike utsagn er «Firkantet praktisering av bestemmelser» og «Ingen bryr seg om meg». Det heter også ofte at det «går prestisje i saken». Dette siste finner en også i Bergens Arbeiderblad.

Dagbladet forklarer ofte manglende hjelp og støtte til informantene med at hjelpeapparatet ikke strekker til. Her er det mer et spørsmål om manglende ressurser til hjelpeapparatet enn etatens motvilje mot å gjøre noe. Et interessant trekk ved disse reportasjene er at ansatte ofte står fram og støtter informanten med denne typen argumenter. Dette synes sjelden å forekomme i VG.

Bergens Arbeiderblad formidler i noen av sine reportasjer det synet at personalet i de sosiale institusjonene er svært hjelpsomme, og gir dermed også et positivt bilde av disse institusjonene, mens ansvaret for problemene legges på andre, særlig politikerne. Det er ellers forholdsvis sjelden i denne typen sosialreportasjer.

5.3 Avisenes profil

I figuren nedenfor er en del av forskjellene mellom de tre avisene som tidligere er nevnt, satt opp skjematisk. I figuren er gjennomsnittet for alle avisene plassert midt på, og det relative avviket fra dette gjennomsnittet er plassert på hver side. Dagbladet har en større andel av bolig-, barneverns- og institusjonssaker enn gjennomsnittet. Bergens Arbeiderblad ligger nær gjennomsnittet, mens VG har klart mindre av denne typen saker, og dermed mer av andre sakstyper. Det er altså den kategorien avisene er plassert nærmest som svarer relativt sett best til vedkommende avis.

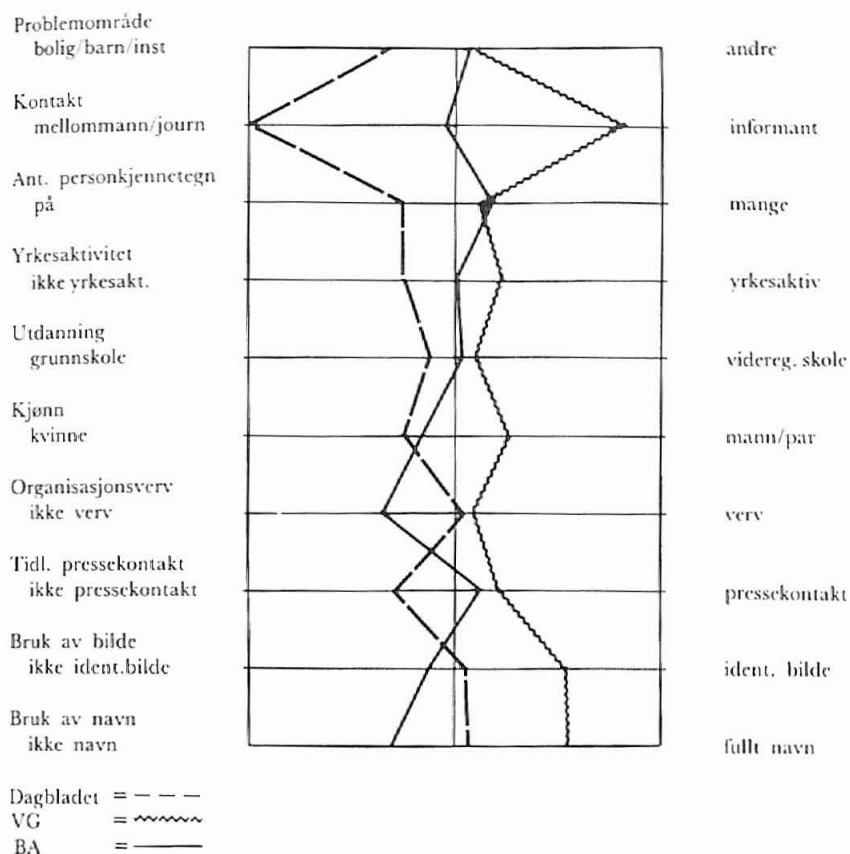
Fordelingen langs en del av disse dimensjonene er endret i forhold til det mønsteret en kunne forvente dersom avisene fulgte de målsettinger som er diskutert i avsnitt 4.1.2.

Når det gjelder fordelingen på saksområder, er samsvaret dårlig. En kunne vente at Dagbladet og særlig BA var mer selektive med hvilke sakstyper de tok opp; BA fordi visse problemområder ville passe bedre inn i politisk agitasjonssammenheng enn andre.

Med hensyn til om journalisten selv finner fram til informantene eller det er bruk av mellommenn vs. at informanten selv søker kontakt med avisa, passer bildet godt for Dagbladet og VG, og middels godt for BA. Det er rimelig at en avis med sosialt ansvar som målsetting vil drive forholdsvis mye oppsøkende journalistikk. Mellommennenes aktivitet kan være et substitutt for dette. At en avis som VG med publikumsmaksimering som målsetting ikke bryr seg om en aktiv søking etter sosiale problemer av bestemte typer, virker også rimelig. BA burde vel vært plassert nær Dagbladet dersom denne avisas plassering skulle vært i samsvar med forventningen.

Tabell 5.8 Avisenes profil

Se kommentarer i teksten på foregående side.

Når det gjelder hvor mange personlighetstrekk som presenteres for de enkelte informanter, vil det være rimelig å plassere en avis som følger målsettingen om sosialt ansvar og en som driver publikumsmaksimering på hver sin fløy, og da slik at den avisa som er talsmann for sosialt ansvar viser dette ansvaret ved en forsiktighet i å gå inn i alt for mange detaljer dersom dette ikke er nødvendig. I forhold til forventningene, er den faktiske fordelingen nærmest motsatt.

Informantenes ressursituasjon vil kunne spille en rolle for vurderingen av stoffet for alle typer presseideologi, og det er ikke gitt hvilken av ideologiene som vil gjøre avisa mest orientert mot ressursvake klienter. En kan tenke seg at en avis med publikumsmaksimering som mål vil foretrekke reportasjer om de meget ressursvake fordi denne typen historier «selger» godt. Ukepressen bringer nettopp denne typen historier i store mengder, og på bokmarkedet har bøker om «Anna i ødemarken» og andre med tilsvarende tragiske skjebner gått i meget store

opplag. Det er ikke urimelig å anta at reportasjer om folk i en desperat situasjon vil kunne ha forholdsvis stor gjennomslagskraft på publikum. Dermed blir slike reportasjer også interessante for aviser som har opplysning (sosialt ansvar) eller propaganda som målsetting. Det viser seg at Dagbladet jamnt over tiltrekker seg de mest ressursvake informantene. Dette gjelder tre av de fire dimensjonene. Langs den fjerde skiller Bergens Arbeiderblad seg ut i og med at den i langt større grad enn de andre har informanter som aldri har hatt noe verv i noen organisasjon.

Heller ikke når det gjelder hvilke aviser som oftest bringer stoff om personer som ikke tidligere har vært i kontakt med pressen, kan en ut fra avisens mål komme med rimelige antakelser om hvordan avisene vil plassere seg. Det viser seg her at Dagbladet skiller seg klart ut ved å ha en større andel informanter som ikke tidligere har hatt kontakt med pressen. Avstanden mellom BA og VG er liten.

Stort sett kan en nok si at reportasjer som bringer navn og bilde av informantene har større interesse for leserne. Dels vil de stimulere lesernes alminnelige nysgjerrighet, og dels vil de kunne ha en sterkere mulighet for å påvirke leserne fordi problemene vil bli levendegjort. På den annen side vil det alltid foreligge muligheter for at reportasjene går ut over de som framstilles. En avis som tar enkeltmenneskenes problemer inn over seg, vil derfor nok være mer tilbakeholden med å avsløre informantenes identitet. Her skulle derfor forventningene til hvordan avisene plasserer seg være klare: aviser som har publikumsmaksimering eller propaganda som mål skulle oftere bruke fullt navn og identitetsavslørende bilde enn aviser som arbeider etter målsettingen om sosial ansvarlighet. Forholdet mellom Dagbladet og VG er i tråd med forventningen: VG avslører langt oftere informantenes identitet gjennom navn og bilde enn Dagbladet. Men Bergens Arbeiderblad avviker ennå klarere fra det forventede mønsteret ved å være den av de tre avisene som er mest tilbakeholden med å gi disse opplysningene.

Samlet gir inndelingen i de tre målsettingene for pressen en viss hjelp til å forstå forskjellene mellom Dagbladets og VGs sosialreportasjer. Når Bergens Arbeiderblad i større grad faller utenfor mønsteret kan det dels være fordi teorien om avisen som propagandamedie ikke passer, eller det kan være at BA ikke passer som representant for propagandamediene. Dersom det siste er riktig, kan noe av forklaringen være at BA hovedsakelig framtrer som en lokalavis, og at lokalaviser opererer etter andre normer (jfr. avsnitt 5.1).